

ВІДЗИВ

офіційного опонента кандидата психологічних наук,
доцента Лукіяничук Алли Миколаївни на дисертаційну роботу

Шевенко Алли Миколаївни

«Професійне самовизначення старшокласників як чинник особистісного зростання»,

поданої на захист для здобуття наукового ступеня

кандидата психологічних наук

за спеціальністю 19.00.07 – «Педагогічна та вікова психологія»

Розв'язання проблеми професійного самовизначення старшокласників, вибору подальшого шляху, успішної самореалізації в особистісному та професійному плані є невичерпною сучасною темою наукових досліджень у психології. Актуальність теми дослідження Шевенко А. М. визначається доцільністю теоретичного аналізу стану розробленості проблеми та експериментального обґрунтування впливу професійного самовизначення старшокласників на їх особистісне зростання: активізація процесу вибору професії учнівською молоддю. Підкреслимо, що у руслі загальних тенденцій реформування освіти, у відповідності з концепцією Нової української школи, впровадження наскрізної профорієнтації у закладах загальної середньої освіти буде сприяти поліпшенню якості професійного самовизначення старшокласників.

У дослідженні дисертантка обґрунтовує об'єкт, предмет та гіпотезу, суть яких полягає в тому, що психологічними умовами формування цілеспрямованого професійного самовизначення старшокласників мають виступати: а) структурні компоненти цілеспрямованого професійного самовизначення; б) науково обґрунтована комплексна навчально-розвивальна програма цілеспрямованого професійного самовизначення, що базується на результатах емпіричного вивчення рівня сформованості структурних компонентів, рівнів та психологічних умов професійного самовизначення

старшокласників. Цілеспрямоване професійне самовизначення розкриває якісний ступінь розвитку особистості, який забезпечує готовність старшокласників до вибору професії, що має якісний вплив на їх особистісне зростання.

За даними дослідження автора дисертації, цілеспрямоване професійне самовизначення передбачає не лише вибір професії, а й тенденцію до зростання старшокласників в особистісному плані. Реалізація цього процесу має свої особливості та специфіку, зазначений процес здійснюється завдяки самопізнанню, саморефлексії, формуванню професійно-ціннісних орієнтацій, комплексу особистісно-орієнтованих та інтерактивних методів роботи зі старшокласниками, що в комплексі сприяє створенню «Я» професійного.

Цілеспрямоване професійне самовизначення ґрунтується на принципах науковості, системності, послідовності, інтеграції та свободи вибору. Воно здійснюється за умов застосування індивідуального підходу, що ґрунтується на врахуванні потреби ставлення до учня як до суб'єкта діяльності, врахування відмінностей індивідуально-типологічних рис, характеру, здібностей тощо.

Таким чином, науковим здобутком дисертаційного дослідження Шевенко А. М слід вважати новий підхід цілеспрямованого процесу професійного самовизначення старшокласників.

Поглиблюючи сучасний підхід, здобувач обґрунтовує структурні компоненти цілеспрямованого професійного самовизначення старшокласників, що забезпечує усвідомлену та цілеспрямовану готовність до вибору професії учнівською молоддю. Дисертанткою визначено критерії, показники, умови та рівні сформованості професійного самовизначення старшокласників.

У дисертації представлено зміст структурних компонентів професійного самовизначення (когнітивно-рефлексивного, ціннісно-сміслового, поведінково-моделюючого) та зміст структурних компонентів особистісного зростання (інтелектуально-креативний, мотиваційно-активізуючий, регуляційно-вольовий). Узагальнення наукових підходів щодо психологічних умов готовності до вибору професії розглядати структуру цілеспрямованого

професійного самовизначення старшокласників як чинника особистісного зростання в єдності її психологічних компонентів.

Для розв'язання поставлених завдань та перевірки гіпотези дослідження дисертанткою застосовано комплект методів, який склали аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизацію теоретичного та емпіричного матеріалу. Прикладна частина дисертаційного дослідження виконана із застосуванням методів самоспостереження, самоаналізу, експертних оцінок, бесіди, анкетування, спеціалізованих тестів та методик. Проведено констатувальний та формувальний експерименти. Кількісна обробка даних здійснювалася за допомогою методів математично-статистичного аналізу.

У першому розділі роботи «Теоретичний аналіз проблеми професійного самовизначення старшокласників в аспекті їх особистісного зростання» дисертанткою проведено теоретичний аналіз наукових досліджень у вітчизняній та зарубіжній літературі щодо впливу професійного самовизначення старшокласників на їх особистісне зростання. Розкрито поняття «цілеспрямоване професійне самовизначення», «особистісне зростання», «профорієнтаційний простір», а також особливості впливу професійного самовизначення на особистісне зростання. Узагальнено результати та зроблено відповідні висновки.

Автором дисертаційного дослідження аналізуються умови за яких старшокласники виступають активними суб'єктами власного вибору майбутньої професії. Це дало змогу сформулювати задачі вивчення цілеспрямованого процесу професійного самовизначення, що передбачає розвиток самопізнання, формування цінностей праці та моделювання подальшого розвитку особистості. Зважаючи на сенситивний період раннього юнацького віку до вибору майбутнього професійного шляху, доцільним було зосередити увагу старшокласників на ефективних способах здійснення цього процесу у період навчання в старших класах ЗЗСО.

Обґрунтовано зміст структурних компонентів, які визначають відбір і формулювання показників, необхідних для діагностичного психологічного

інструментарію з метою отримання оцінок рівнів сформованості компонентів професійного самовизначення старшокласників.

У другому розділі дисертації «Експериментальне дослідження особливостей професійного самовизначення старшокласників як чинника особистісного зростання» представлено організаційні засади дослідження чинників впливу професійного самовизначення на особистісне зростання старшокласників, обґрунтовано результати дослідження розвитку кожного з компонентів професійного самовизначення старшокласників як чинника особистісного зростання. Висвітлено результати дослідження рівнів сформованості компонентів професійного самовизначення та особистісного зростання старшокласників. Заслуговує на увагу розроблена автором емпірична модель дослідження професійного самовизначення старшокласників як чинника особистісного зростання, у якій детально представлені структурні компоненти та комплекс психодіагностичного інструментарію, що визначає рівень їх сформованості. Методики і зміст діагностичного матеріалу відповідає віковим особливостям учнів раннього юнацького віку, критеріям валідності та надійності.

Важливими для практики можуть бути результати констатувального експерименту, у яких визначено прояв вищезазначених компонентів цілеспрямованого професійного самовизначення. Експериментальні дані дозволяють говорити про те, що сформованість готовності до вибору професії старшокласників в цілому залежить від рівня сформованості даних компонентів. Виявлено розподіл учнів за рівнями сформованості компонентів – високим (свідомо-цілеспрямований рівень професійного самовизначення), середнім (формальний), низьким (пасивно-ситуативний рівень професійного самовизначення). Відповідно до аналізу експериментальних даних, встановимо, що в учнів спостерігається формальний та пасивно-ситуативний рівень професійного самовизначення. Водночас, одержані результати Шевенко А. М. свідчать про те, що формальний та пасивно-ситуативний рівень професійного самовизначення не сприяє усвідомленому вибору професії та особистісному

зростанню старшокласників. Адже низький рівень прояву когнітивно-рефлексивного компоненту свідчить про незнання старшокласниками власних сильних сторін та переваг; ціннісно-сміслового, про не сформованість ціннісного ставлення до праці; поведінково-моделюючого, про нездатність бачити власні перспективи, будувати плани на професійне майбутнє. У висновках з цього приводу дисертант підкреслює, що отримані результати констатувального експерименту свідчать про необхідність та доцільність розробки та впровадження комплексної навчально-розвивальної програми цілеспрямованого професійного самовизначення старшокласників.

У третьому розділі «Психологічне забезпечення цілеспрямованого професійного самовизначення старшокласників як чинника особистісного зростання» розроблено та обґрунтовано комплексну навчально-розвивальну програму цілеспрямованого професійного самовизначення старшокласників; обґрунтовано й описано формувальний експеримент; проаналізовано результати ефективності впровадження комплексної навчально-розвивальної програми на етапі формувального експерименту; розроблено та представлено методичні рекомендації для практичних психологів, соціальних педагогів, класних керівників щодо впровадження комплексної навчально-розвивальної програми цілеспрямованого професійного самовизначення у закладах загальної середньої освіти. Науковий та практичний інтерес представляє, на наш погляд, розроблена та апробована Шевенко А. М. комплексна навчально-розвивальна програма цілеспрямованого професійного самовизначення старшокласників. Дослідницька увага акцентувалася на психологічних умовах моделювання профорієнтаційного простору для цілеспрямованого вибору професії учнями закладів загальної середньої освіти.

Емпіричні результати експериментальної апробації комплексної навчально-розвивальної програми цілеспрямованого професійного самовизначення старшокласників дозволяють зробити висновок про те, що значне підвищення рівня розвитку структурних компонентів в експериментальній групі та незначного підвищення у контрольній групі у

період формувального експерименту. Зокрема, свідомо-цілеспрямований рівень сформованості когнітивно-рефлексивного компоненту професійного самовизначення підвищився в експериментальній групі на 48%, а в контрольній – лише на 9%, ціннісно-сміслового – відповідно, на 38% і 6%, поведінково-моделюючого – на 42% і 7%. Також спостерігається підвищення результатів компонентів особистісного зростання: інтелектуально-креативного – на 34% і 6%, мотиваційно-активізуючого – на 30% і 7%, регуляційно-вольового – на 26% і 5%. Відповідно до отриманих результатів, можна зазначити, що структурні компоненти цілеспрямованого професійного самовизначення та особистісного зростання набули більшої сформованості, структурованості та наповненості за всіма показниками.

Статистична обробка показала, що в експериментальній групі відбулося достовірне зростання усіх показників. Натомість в контрольній групі значущих змін показників (потреба у пізнанні, автономність, саморозуміння) не відбулося, що свідчить про ефективність та доцільність застосування програми для цілеспрямованого професійного самовизначення як чинника особистісного зростання старшокласників.

Таким чином, оцінюючи дисертаційну роботу Шевенко Алли Миколаївни, в цілому слід підкреслити, що дисертацію вигідно відрізняє формулювання нових наукових підходів до дослідження, доказовість очікуваних результатів. Дисертаційна робота Шевенко Алли Миколаївни «Професійне самовизначення старшокласників як чинник особистісного зростання» є самостійним та завершеним дослідженням. Зміст напрямів, постановка наукових завдань, методична забезпеченість дослідження переконують в наявності у автора дисертації необхідної науково-дослідницької кваліфікації. Загальні висновки роботи відображають зміст експериментального дослідження. У дисертації визначено новизну дослідження, особистий експериментальний внесок, яким можна користуватися у навчально-виховному процесі закладів загальної середньої освіти. Основні результати дослідження висвітлено в 12 наукових працях, серед них: 3 статті у наукових фахових виданнях України; 1 стаття у

